

הספרייה להגות דמוקרטית

ארווינג קריסטול

מחשבות על
השמרנות החדשה

הקדמה עוזי ארד

תרגום אהרן אמיר

הוצאת שלם, ירושלים התשס"ה

Irving Kristol
Neo-Conservatism

*Published with the assistance
of the Mark Gerson Charitable Fund*

עורכת סדרה: יעל חזוני
עורכים: מאירה טורצקי ויחיאל קמחי
הפקה: מרינה פיליפודי ורחל קביץ

© 2004

כל הזכויות של המהדורה העברית
שמורות למרכז שלם, רחוב הצפירה 22א, ירושלים

עיצוב עטיפה: אריקה הליבני

Cover Picture: Bald Eagle by Bob Ziering

-Copyright © Images.com/Corbis

הפצה:

מרכז שלם, רחוב הצפירה 22א, ירושלים
טל' 560-5500 (02), פקס 560-5511 (02)
E-mail: shalemorder@shalem.org.il

מסת"ב 965-7052-12-2 ISBN

דאנאקוד 496-1010-

Printed in Israel

תוכן העניינים

ז	הקדמה מאת עוזי ארד
	השמרנות החדשה: מבט אישי
3	פרק א זיכרונותיו של טרוצקיסט
17	פרק ב המלחמה הקרה שלי
	מדינה
27	פרק ג מקיאוולי וחילול הפוליטיקה
43	פרק ד המהפכה האמריקנית כמהפכה מוצלחת
63	פרק ה על השוויון
80	פרק ו האוטופיזם העתיק והמודרני
98	פרק ז הסוציאליזם: הספד לרעיון
110	פרק ח השמרנות בארצות-הברית ובאירופה
	חברה
129	פרק ט 'התרבות היריבה' של האינטלקטואלים
149	פרק י פורנוגרפיה, תועבה וצידוק הצנזורה

- 164 פרק יא מהפכת התרבות והעתיד הקפיטליסטי
- 180 פרק יב העסקים ו'המעמד החדש'
- 187 פרק יג העידן השמרני שבפתח

כלכלה

- 195 פרק יד אדם סמית ורוח הקפיטליזם
- 243 פרק טו רציונליזם בכלכלה
- פרק טז כמה הרהורים אישיים על רווחה
- 264 ועל חלוקת הכנסה
- 274 פרק יז על הקפיטליזם התאגידי

הזירה הבינלאומית

- 299 פרק יח דיפלומטיה כנגד מדיניות חוץ
- 304 פרק יט דילמות מוסריות במדיניות החוץ

על היהודים

- 313 פרק כ משבר ההומוניזם והיהודים
- 329 פרק כא על האווילות הפוליטית של היהודים

- 346 **מקורות המאמרים**

- 349 **מפתח שמות**

הקדמה

מאת עוזי ארד

ארווינג קריסטול, עורך, מוציא לאור ומסאי רב־פעלים, נחשב הסנדק של השמרנות החדשה באמריקה. הקריירה שלו כפובליציסט, הנמשכת כבר חמישה עשורים, מילאה תפקיד מכריע בהתגבשותו של זרם רעיוני רב־השפעה זה ותרמה לשינוי עמוק שהתחולל במפה הפוליטית של ארצות־הברית. הספר שלפנינו מכיל מבחר מן המאמרים שחיבר קריסטול מאז 1949. אנו מוצאים בהם לא רק תובנות נוקבות על מצבן של החברה והתרבות בנות־זמננו אלא גם סיפור אישי מרתק על אודות התבגרותו והתפכחותו האידיאולוגית של אדם בעל אינטלקט חסר מנוחה.

קריסטול נולד ב־1920. בנעוריו למד בסיטי קולג' בניו יורק וב־1940 סיים את לימודיו לתואר בוגר בהיסטוריה. במלחמת העולם השנייה שירת באירופה כסמל בדיביזיה המשוריינת השתיס־עשרה ולאחר המלחמה החל לעבוד בעיתונאות. בשנים 1947-1952 שימש עורך משנה בכתב העת קומנטרי. ב־1953 עקר ללונדון, שם ייסד, יחד עם סטיבן ספנדר, את כתב העת אנקאונטר והיה עורכו עד 1958. לאחר שובו לארצות־הברית התמנה לעורך כתב העת הרפורטר, ובתפקיד זה שימש עד 1960. בשנים 1961-1969 שימש סגן נשיא ההוצאה לאור

היוקרתית בייסיק בוקס, והפך אותה למוקד של ספרים שביטאו עמדות שמרניות שמולי"ם אחרים לא רצו להוציא. ב־1965 ייסד את כתב העת פבליק אינטרסט, שאותו ערך עד לאחרונה. קריסטול ייסד גם את כתב העת נשונל אינטרסט ב־1985 והיה המוציא לאור שלו עד 2002.

בד בבד עם עיסוקו בפובליציסטיקה פנה קריסטול גם לאקדמיה. בשנים 1969-1988 שימש כפרופסור למחשבה חברתית בבית הספר למינהל עסקים של אוניברסיטת ניו יורק; מאז 1972 הוא חבר האקדמיה לאמנויות ולמדעים, ומ־1977 – עמית בכיר במכון המחקר 'אמריקן אנטרפרייז אינסטיטוט' בושינגטון. בשלושת העשורים האחרונים פרסם תשעה ספרים, ובהם עימות: מרד הסטודנטים והאוניברסיטאות (1969), הרעיון הדמוקרטי באמריקה (1972) ופעמיים הידד לקפיטליזם (1978). ב־2002 העניק לו הנשיא ג'ורג' בוש הבן את מדליית החירות,

העיטור האזרחי הגבוה ביותר של ארצות-הברית.

דרכו של קריסטול אל חיקה של השמרנות האמריקנית לא הייתה נטולת תהפוכות. הוא עצמו מציין שוב ושוב שבתחילה אהד דווקא את השמאל הרדיקלי; כאשר למד בסיטי קולג' בניו יורק גייס אותו מבקר הספרות הנודע ארווינג האו לחוג טרוצקיסטי. עם הזמן התפכח קריסטול מן האשליות האוטופיות שדגל בהן בנעוריו והחל לבחון בעין ביקורתית את האידיאלים הפוליטיים והחברתיים אשר הילכו קסם על האינטלקטואלים במערב. התזווה שחלה בהשקפותיו, אל המרכז וימינה ממנו, לא התחוללה בן לילה; היא התרחשה בהדרגה – בהשפעת התנסויותיו האישיות ולאור האירועים ההיסטוריים שהיה עד להם.

במובן מסוים סיפורו האישי של קריסטול הוא גם סיפור צמיחתה של תופעת השמרנות החדשה באמריקה. קריסטול לא היה האינטלקטואל היחיד שחצה את הקווים מן השמאל אל הימין. אנשי עט ואקדמאים אחרים, דוגמת נורמן פודהורץ, ג'יימס ק' וילסון וסידני הוק חוו אכזבה דומה מן החלום הסוציאליסטי ומן ההבטחות הגלומות בליברליזם. השמרנים החדשים שהחלו את דרכם בחוגי המפלגה הדמוקרטית, נטשו אותה לאחר שנוכחו כי היא משליכה את כל יתרה על מדיניות רווחה ברוח הניו דיל. בשנות השבעים כבר מצאו את מקומם בקואליציה האידיאולוגית הרחבה שבישרה על לידתה מחדש

של השמרנות האמריקנית – תהליך שהבשיל עם היבחרו של רונלד רייגן לנשיאות ארצות-הברית.

מכאן ואילך גבר מאוד משקלם הפוליטי של השמרנים החדשים. כמה מהם השתלבו בעמדות כוח בווינגטון ודחקו בממשלים הרפובליקניים לתרגם את רעיונותיהם לשפת המעשה. לדוגמה, ממשל רייגן אימץ את הגישה הגורסת כי הורדת מסים מעודדת את הצמיחה הכלכלית ואין לחשוש שתביא לגירעון בתקציב. בתקופת כהונתו של ג'ורג' בוש הבן הובילו השמרנים החדשים את הקו הנצי במדיניות החוץ והביטחון והמריצו את הנשיא ואת ראשי הממשל לצאת למערכה גלובלית תקיפה נגד הטרור ונגד המדינות המעניקות לו את חסותן. כך, בתוך שלושה עשורים בלבד, הפכה השמרנות החדשה מתופעה אינטלקטואלית שולית יחסית לכוח ציבורי המשתתף באופן פעיל בעיצוב סדר היום הפוליטי, הכלכלי והחברתי של האומה האמריקנית.

ארווינג קריסטול מילא תפקיד מכריע בהתפתחות זו. הוא רתם הוגי דעות שונים – הן שמרנים הן ליברלים – לגיבוש המצע הרעיוני השמרני החדש, המריץ אותם לבטא את דעותיהם בכלי התקשורת ובעיתונות הכתובה וטווה רשת של קשרים באקדמיה ובמכוני מחקר דוגמת האמריקן אנטרפרייז אינסטיטוט. פעילותו התרכזה בצפון-מזרח ארצות-הברית, מבוססון, מעוז האינטלקטואלים, עד ושינגטון, מרכזם של החיים הפוליטיים, כשבתווך נמצאת כמובן ניו יורק. ואמנם נראה שהתנועה המתמדת לאורך הציר הגיאוגרפי הזה מבטאת את אמונתו העזה של קריסטול לא רק בכוחם הכביר של רעיונות אלא גם בצורך להעניק להם ביטוי פוליטי ממשי.

ועם זאת, מתוך מודעות לחשש שהתעצמותה הפוליטית של השמרנות החדשה מעוררת בחוגים מסוימים, מעדיף קריסטול שלא לכנותה "תנועה". לטענתו, מדובר בראש ובראשונה בהשקפת עולם או בורם עומק אינטלקטואלי. בניסיון להסביר את העקרונות המאפיינים השקפה זו קריסטול מדגיש את ההבדלים בינה ובין השמרנות הישנה. ראשית, בעוד שהשמרנות הקלאסית מתאפיינת בתווים אירופיים מובהקים, השמרנות החדשה היא אמריקנית מטבעה: אין היא מתרפקת בנוסטלגיה על העבר, והיא גם אינה צופה לעבר העתיד בחרדה; היא

רוויה באופטימיות ומאמינה בשינוי ובשיפור. שנית, בניגוד לשמרנים המסורתיים או לליברטריאנים, השמרנים החדשים אינם חדורים חשדנות כלפי המדינה. אף שאינם מחסידיה של ביורוקרטיית הסעד – ההפך הוא הנכון – הם רואים בחיוב את התעצמותה של המדינה ומחשיבים כתרומה חיונית את תרומתה לבניית חברה חזקה וצודקת.

ואולם, בעניין אחד שוררת כנראה הסכמה מלאה בין השמרנות הישנה לחדשה: בדאגה הגוברת לנוכח הידרדרותה הרוחנית והמוסרית של התרבות הדמוקרטית. קריסטול אינו מהסס להצביע על חולשות מסוימות ביסודותיה המכוננים של החברה האמריקנית, ובעיקר במוסדות הבורגניים של הקפיטליזם, הליברליזם והדמוקרטיה. מוסדות אלו נשענים על בסיס "נמוך אך יציב" של אינטרס עצמי ועל "קונצנזוס ציבורי חלש", המאפשר לאינדיבידואלים לחתור להגשמת שאיפותיהם האישיות ללא התערבות כופה מצד הממשלה. אף של "קונצנזוס חלש" זה הייתה השפעה חיובית על תחושת החירות של הפרטים ועל כוחותיהם היצירתיים, הוא לא העמיד מערכת הולמת של ערכים שהחברה יכולה להתלכד סביבם. קריסטול סבור כי התפקיד רבי-החשיבות של טיפוח המידות הטובות והבטחת דמותה המוסרית של החברה הוא תפקידה של הדת, והוא מוטרד מן הכרסום שחל במעמדה של הדת בעידן המודרני. הרצון למנוע ניוון תרבותי מאחד את השמרנים המסורתיים, המחזיקים ברובם בהשקפת עולם נוצרית, עם השמרנים החדשים, שעיינם נמנים לא מעט אינטלקטואלים יהודים (דוגמת קריסטול עצמו) דתיים וחילונים כאחד.

מעניינת העובדה שקריסטול מעדיף לעסוק בעיקר בענייני פנים. ועם זאת, השמרנים החדשים טבעו את חותמם גם בתחום מדיניות החוץ. גישתם לדיפלומטיה וליחסים בינלאומיים היא ריאלי-פוליטית במובהק (ואין זה פלא שהטקסט הקלסי החביב עליהם בתחום זה הוא מלחמות הפלופונטוס של תוקידידס). ככלל, השמרנות החדשה מעודדת את הרגש הפטריוטי מצד אחד ואת הספקנות כלפי הארגונים הבינלאומיים מצד אחר. מן הטעם הזה היא שרויה במחלוקת עמוקה עם הנטייה האוניברסלית הרווחת באירופה, שבה היא רואה גילוי של נאיביות, או גרוע מזה – של צביעות. ארצות-הברית מחויבת להגן על

האינטרסים הלאומיים שלה בזירה העולמית בלי שתיאלץ להתנצל על נכונותה להפעיל עוצמה צבאית בהיקף גדול בעת הצורך. בתנאים אלו התכונה החשובה ביותר של המדינאי, בעיני השמרנים החדשים, היא היכולת להבחין בין אויב ל ידיד ולפעול בהתאם. מנהיגי ארצות-הברית נזקקו לתכונה זו בזמן המלחמה הקרה, כאשר התעמתו עם האימפריה הסובייטית ועם גרורותיה, והם נדרשו לה באחרונה, כאשר יצאו למערכה כלל-עולמית נגד אויב חמקמק במיוחד ולצדם רק קומץ בעלי ברית נחושים.

אפשר להבין אפוא את חשיבותה של השמרנות החדשה האמריקנית מנקודת מבטה של ישראל. ואולם, לבד מתרומתה להידוק יחסי הקרבה האסטרטגיים בין שתי המדינות, ראוי שתופעה זו תשמש גם מקור השראה לאישי ציבור ולאנשי רוח ישראלים. נראה שרעיונות שמרניים חדשים כבר נקלטו היטב בחוגים פוליטיים מסוימים בישראל, כפי שניתן להתרשם מן המדיניות הכלכלית ששר האוצר בנימין נתניהו מנהיג כעת. התפתחות דומה מתחוללת כנראה גם בעולם האקדמיה והתקשורת, שבו נרשמה לאחרונה התעניינות גוברת בהגותה של השמרנות החדשה.

ברי שאם וכאשר תתגבש גם בישראל שמרנות חדשה מקומית בעלת משקל ציבורי נכבד, היא לא תהיה זהה בכל המובנים לשמרנות החדשה האמריקנית. יש להניח שהערכים היהודיים והציוניים ימלאו בה מקום מרכזי, ושתרומתה של השמרנות החדשה האמריקנית תתבטא מן הסתם בהשלמת ההשקפה הלאומית בעמדות חברתיות וכלכליות מבית מדרשם של קריסטול ועמיתיו. עמדות אלו מתוארות בספר שלפנינו בסגנון נוקב וחד, וודאי שהקורא הישראלי – בין שיסכים להן ובין שלא יסכים – ימצא בהם עניין ואף יפיק תועלת מהיכרות עימן ועם הגותו של האדם המרתק שתרם כה רבות לעיצובן.

פרק ז

הסוציאליזם: הספד לרעיון

המאורע הפוליטי החשוב ביותר במאה העשרים איננו משבר הקפיטליזם אלא מות הסוציאליזם. זהו מאורע בעל משמעות עצומה, שכן עם חלוף האידיאל הסוציאליסטי מסולקת מן האופק הפוליטי החלופה היחידה לקפיטליזם שהייתה מושרשת במסורת היהודית-נוצרית ובציביליזציה המערבית שמקורה באותה מסורת. והנה נעשה האנטי-קפיטליזם, יותר ויותר, שם נרדף לצורה זו או אחרת של ברבריות ועריצות. ומכיוון שלאחר כמאתיים שנה לקיומו מן ההכרה הוא שהקפיטליזם יעבור משבר ויגרום לניכור כלפיו, הרי זו ממש טרגדיה שמעכשיו תשתחרר ההתנגדות לקפיטליזם ממסורת סוציאליסטית אשר (ובפרספקטיבה הנכונה הדבר גלוי לעין) מילאה תפקיד של תרבות ההתנגדות, תפקיד שהייתה מסוגלת למלא משום שהייתה במובלע שותפה בערכים מרכזיים כה רבים עם הקפיטליזם הליברלי שכנגדו ניצבה.

אנו חיים כיום בעולם שיש בו מספר הולך ורב של בני אדם המתקראים סוציאליסטים ומספר הולך ורב של משטרים מדיניים המתקראים סוציאליסטיים, אלא שהאידיאל הסוציאליסטי עצמו מתרוקן בו מכל משמעות ולעתים קרובות גם מכל תוכן אנושי. יש להדגיש

שאינו זו שאלה של מציאות מוסדית הסוטה במידה ניכרת מן האידיאל המקורי – כדרך שסטתה, למשל, הכנסייה הנוצרית מחזונו המקורי של ארבעת האוונגליונים. אותו סוג של התפתחות הסוטה מן הדרך הוא טבעי ובלתי נמנע, אף שתמיד הוא מעורר מבוכה – אידיאלים משלמים מחיר גבוה בעד התגשמותם. אבל בנוגע לסוציאליזם בן־זמננו, שוב אין איש מתעניין באידיאל עצמו – הוא לא התאים את עצמו למציאות, וזו דחתה אותו בבוז מעל פניה.

אמת, יש חבורה הולכת ומצטמקת של נאמני הסוציאליזם, המוסיפים לטעון בתוקף שאין לדון את הסוציאליזם על פי מפעל כלשהו שלו. ברית־המועצות, כך הם אומרים לנו, אינה "סוציאליסטית" כלל; הוא הדין בסין, או ביוגוסלביה, או בקובה, או בהונגריה, או בכל שאר "הדמוקרטיות העממיות" האלה. הוא הדין, כמובן, במשטרים כגון אלה הקיימים בפרו או בסוריה או בזאיר, שאין לדון ברצינות בטענותיהם לגיטימיות סוציאליסטית. אשר לארצות מערביות שממשלותיהן סוציאל־דמוקרטיות, דוגמת בריטניה או שבדיה – ובכן, אלה מקבלות ציון מספיק בעד "מאמץ", אך נדמה שאין הן החלטיות או נבונות במידה שתספיק לכוונן סוציאליזם "אמיתי".

כל זה מגוחך בתכלית, כמובן. הסוציאליזם נבחן במעשיו. קינתר קובלנתו של הטהרן בדעותיו שאת הסוציאליזם (או הקפיטליזם או הנצרות) "מעולם לא ניסו באמת" אינה אלא ביטוי לקוצר רוח וקשיות עורף מצד האידיאולוגים, שהיו משוכנעים שהם מיטיבים להבין יותר מכל זולתם את העולם ואת ההיסטוריה שלו, ועכשיו מתברר להם שהתנסו בהונאה עצמית אדירה. בני אדם המתמידים להתקרא סוציאליסטים, ובתוך כך הם מוקיעים אותם שלושה רבעים מן העולם שהכריזו על עצמם שהם סוציאליסטים; אלה שאינם יכולים למצוא ארץ סוציאליסטית בשום מקום אלא בדמיונותיהם בלבד – בני אדם כאלה הם בבחינת אנכרוניזם. אמנם הם משרתים בכך איזו מטרה: הם עוזרים להיסטוריון ולחוקר להבין מה היה הסוציאליזם עבור הסוציאליסטים בעבר. ודאי, אפשר לעמוד על כך מקריאת ספרים, אך לפעמים מחכים לראיין שורד אמיתי.

הסתירה המוחלטת בין המציאות הסוציאליסטית כיום ובין האידיאל הסוציאליסטי המקורי מתגלה בצורה המושלמת ביותר בסירובן הגמור של מדינות סוציאליסטיות אפילו לחשוב ברצינות על אותו אידיאל. אפשר שהעובדה המופלאה ביותר בהיסטוריה האינטלקטואלית של המאה העשרים היא שכל החשיבה על הסוציאליזם מתנהלת בארצות שאינן סוציאליסטיות. במובן זה אנו יכולים לשוב ולראות את הטעות שבהשוואה – השכיחה והנמהרת כל כך – בין הסוציאליזם של זמננו לנצרות בראשיתה. אין כל ספק שהכנסייה אכן סטתה מתורתם המקורית של ישו ושליחיו, ועשתה את התורות האלה לתיאולוגיה המתאימה לדת מוסדית. אבל הסטיות והגלגולים האלה, הפיתוח של משנת הנצרות, היו מעשה ידיהם של אבות הכנסייה, שמוחותיהם האדירים עשויים לרתק אותנו אפילו כיום. במקרה של הסוציאליזם כן זמננו אין בנמצא אבות כנסייה – יש רק אפיקורסים, הנמצאים מחוץ להישג ידן של אורתודוקסיות מבוססות, ומפתחים דוקטרינות שלרשות הסוציאליסטית אין כל חפץ בהן. אפילו חיבור מעניין אחד על המרקסיות – אף לא ביוגרפיה מהימנה של קרל מרקס – לא יצאו מברית המועצות בשישים שנות קיומה. מי שרוצה ללמוד מרקסיות עם אינטלקטואלים מרקסיסטים שם פעמיו לפריז, לרומא, ללונדון או לקמפוס של איזו אוניברסיטה אמריקנית. אינטלקטואלים אינם עולים לרגל למקום תורה במוסקבה, בבניג'ין או בהאווה. יתר על כן, בארצות סוציאליסטיות חיבוריהם של הוגי דעות מרקסיסטים מערביים – ויש מהם רבי־רושם באמת – נידונים לגניזה. כתביו המרקסיסטיים של סארטר מעולם לא פורסמו ברוסיה, ממש כמו שמחזותיו של ברכט לא הוצגו שם מעולם, וממש כמו שתמונותיו של פיקאסו לא הוצגו שם מעולם בתערוכה. נראה שהסוציאליזם הוא אחד מאותם אידיאלים שכאשר המציאות משיבה עליהם את הבל פיה – הוא מתאבן מיד. לכן כל מי ששומר אמונים לאידיאל הזה סופו שהוא מבכה תמיד עוד "מהפכה נבגדת".

השאלה הבלתי נמנעת היא: מה הייתה החולשה שבלב האידיאל הזה שבגללה הוא נעשה פגיע כל כך למציאות? אבל כשמספידים את מי שהלך לעולמו אין זה מנומס לפתוח בליקויי נפשו ואופיו

של המנוח. יאה יותר להכיר בסגולותיו החיוביות ולחלוק להן כבוד. ובהרבה מובנים היה האידיאל הסוציאליסטי ראוי להערכה. יתר על כן: הוא היה אידיאל נחוץ, שהביא עימו יסודות שחסרו לחברה הקפיטליסטית – יסודות שבלעדיהם אין לשמר את האנושי שבנו, קל וחומר לשכללו.

את פגמי היסוד של חברה ליברלית-קפיטליסטית הסתירה מאיתנו הביקורת הסוציאליסטית עצמה – וליתר דיוק, הסתירו אותה הגרסאות של הביקורת הזאת שלבסוף נעשו האורתודוקסיה האינטלקטואלית של התנועות הסוציאליסטיות. את המקורות הראשונים של ההתנגדות הסוציאליסטית נטיב לגלות אם נחזור אל הסוציאליסטים הראשונים: אלה המכונים סוציאליסטים אוטופיים, להבדיל מן הסוציאליסטים ה"מדעיים" שבאו אחר כך. כשאתה קורא אותם מתברר לך שהאנרגיה הרוחנית של הסוציאליזם שאובה ממורת רוח עמוקה, לא מפן זה או אחר של המודרניות הליברלית – כי אם מן המודרניות עצמה. הביקורת הסוציאליסטית המקורית על העולם הבורגני היא אכן במידה רבה גרסה חילונית של הגינוי שהשמיעה הכנסייה הקתולית ה"ריאקציונית" בלי הפסק בימים ההם, גם אם באוזניו של עולם שנעשה חירש יותר ויותר משמוע נעימות נוצריות.

עיקרו של גינוי זה היה שאין די בַּחֲרוּת. חברה המיוסדת אך ורק על "זכויות הפרט" היא חברה שבסופו של דבר שוללת מן הבריות אותן מידות תרומיות שאין להן קיום אלא בקהילה פוליטית, שהיא דבר שונה במהותו מ"חברה". עם המידות התרומיות האלה נמנות תחושה של צדק חלוקתי, אוצר של ערכי מוסר משותפים וחזון משותף של החיים הטובים, שעוצמתו וכוח המשיכה שלו די בהם כדי להתגבר על הידיעה שחיינו של כל פרט מסתיימים פשוט במוות. החברה הקפיטליסטית עצמה – כפי שהוצגה בכתביהם של ג'ון לוק ואדם סמית למשל – התעלמה מהמידות התרומיות האלה. היא לא פסלה אותן, ובשום פנים לא בזה להן, אלא פשוט הבינה כמובן מאליו שהפרט מסוגל להתמודד עם העניין הזה כשם שהוא מתמודד עם שאר ענייניו ה"פרטיים". והנחה זו התאפשרה רק משום שמייסדי הקפיטליזם קיבלו כדבר מובן מאליו שהמורשת המוסרית והרוחנית של היהדות והנצרות היא דבר

שאינ לערער עליו, והאינדיבידואליזם החדש של החברה הבורגנית לא "ישחרר" את הפרט מן המסורת הזאת. אפשר שישחרר אותו מתיאולוגיה מסוימת, או מכנסייה מסוימת; אבל "בדרך הטבע" ישוב ויגלה לעצמו, בנפשו פנימה, אותם ערכים שהיו מזוהים קודם עם אותה תיאולוגיה או עם אותה כנסייה. זו הייתה במידה רבה תפיסה פרוטסטנטית של היחס בין בני אדם לערכים שעליהם הם חיים ומתים. היא האריכה ימים ככל שארכו ימיהם של הרגלי מחשבה דתיים מסורתיים בחברה האינדיבידואליסטית החילונית של הקפיטליזם הבורגני. זאת אומרת שדורות רבים היה הקפיטליזם מסוגל להתפרנס מן ההון המוסרי והרוחני שנצבר בעבר. אך מדור לדור הלך אותו הון והצטמק, והיה הכרח למתוח אותו עוד ועוד כדי לעמוד בדרישות החיים. לא היה מנוס מפשיטת רגל, ואנו חזינו בכואה בימינו אנו, כאשר רוח של ניהיליזם סילקה לא רק את התשובות הלקוחות מן המסורת אלא את עצם משמעותן של השאלות שהמסורת המציאה להן את התשובות. הגיעו הדברים לידי כך ש"חיים טובים" קיבלו משמעות של "סגנון חיים" משביע רצון – סתם מצרך נוסף שהקפיטליזם, בשפעתו ובנדיבותו, מעמידו לרשות הבריות במבחר של אלף ואחת צורות שונות כדי שיתאימו לאלף ואחד טעמים.

בדיעבד אפשר לראות שהסוציאליזם היה סוג של מרד באפשרויות הניהיליזם הטבועות במהותו של העיקרון הפרוטסטנטי הבורגני – מאמץ לבנות מחדש, במסגרתה של המודרניות, קהילה פוליטית שתעמוד בפני השחיתויות של המודרניות עצמה. אם נקרא לה "דת חילונית" לא נחטיא את המטרה הרבה, ורוב הסוציאליסטים ה"אוטופיים" הראשונים לא היו רואים כל צורך לחלוק על השיוך הזה. ידוע לנו שהסן-סימוניסטים החליטו בהכרה מלאה לכוונן דת בתרי-נוצרית, שתשמר בתוכה את המיטב שבנצרות על פי הבנתם. לכל הקהילות הסוציאליסטיות-אוטופיות היה גרעין דתי – לכל הפחות "דת האנושות" שעל ערכיה חינכו את בני-הנעורים. מי שקרא תיגר על הערכים הללו ועל אורח החיים המזוהה עימם, או שמתח עליהם ביקורת, היה צפוי לסכנת גירוש מידי. בזמננו אנו הקיבוץ הישראלי

מפתח שמות

אנגלס, פרידריך 9, 96	אנתוקלס 33
אנקאונטר 12, 17-18, 40, 110	אדלר, מורטימר ג' 13
אפלטון 84-85, 146, 260	אדמס, ג'ון 39, 53, 168
אפסטין, בראיין 173	אדמס, הנרי 197
ארגון מדינות אמריקה 301	אוטופיה (מור) 29, 85-86
ארו, קנת 12	האומות המאוחדות (או"ם) 124, 344, 301-303, 191
אריסטו 27, 66, 78, 84, 249, 260, 289	אוסטין, ג'יין 134, 142, 146
אריסטופנס 130	אוקשוט, מייקל 57, 110-113, 115,
ארנדט, חנה 45, 50, 55	333, 204, 125, 118
ארנהלט, אלן 168	אורוול, ג'ורג' 304
ארסמוס 29	אוריפידס 130
ארצות-הברית 4, 18, 53, 56, 60,	איראן 305-306
96, 94, 88, 77, 73, 68, 64-63,	אירופה 52, 58, 202, 274, 278,
149, 125-118, 116, 114-113,	342, 330, 320, 305, 284-285
181, 174, 168, 165, 162, 160,	344
271, 269, 264, 228, 191, 185,	אלג'ד, הוריישיו 291
287, 285, 283, 278-276, 274,	אליוט, ג'ורג' 177
322-320, 316-313, 302, 300,	אליוט, ת"ס 21, 36, 174
336, 333, 331, 327, 325,	אלכסנדר מוקדון 27
345-338	אמנות המלחמה (מקיאולי) 34
אתגר תורת הכלכלה ההומוניסטית (לויץ	אמריקה הלטינית 003, 302
ולוקס) 257	אמריקה התיכונה 300

- באואר, פיטר 75
 באקלי, ויליאם פ' 116
 בוקאליני, טראיאנו 38
 בוקאצ'יו, ג'ובאני 161
 בוש, גורג' 190
 הביטלס 173
 ביילין, ברנרד 46
 בייקון, פרנסיס 318, 97, 89, 40
 בייקון, רוג'ר 27
 ביירון, לורד ג'ורג' גורדון 135
 בית הנבחרים 421
 בל, דניאל 182, 140, 117, 11
 בלו, סול 329, 13
 בלוש, ברנרד 12
 הבנק של ארצות-הברית 972
 בראון, נורמן א' 157-156, 80
 ברגר, מורו 12
 בריטניה 205-204, 202, 107, 77, 234, 331, 315, 300-299
 334-333
 הברית החדשה 176, 132
 ברית-המועצות 92, 69-68, 18, 9-8
 302, 106-105, 100, 96-95
 ברבט, ברטולד 136, 100
 ברל, מילטון 172
 ברנהם, ג'יימס 15-14
 ברנס, וולטר 151
 ברק, אדמנד 337-333, 112, 88
 ג'אגר, מיק 73
 גאדי, ג'ובאני 35
 ג'בונס, ויליאם 261
 גודמן, פול 14
 גוויצ'רדיני, פרנצ'סקו 36
 ג'ויס, ג'יימס 174
 גולדוטר, בארי 117-116
 ג'ונטה, ברנרדו די 38, 35
 גייטסקל, יו 63
 ג'יימס, סל'ר 14
 ג'ייקובס, ג'יין 82
 גילברט, אלן 28
 גינגריץ', ניוט 117
 גלברייט, ג'ון קנת 283, 280
 גלייור, נתן 12
 ג'נטילה, אלבריקו 38
 ג'פרסון, תומס 76, 53, 43
 גרונברג, אמיל 254
 גרינברג, קלמנט 14
 גרמניה 77, 36, 18
 דאימונד, מרטין 60
 דאלאמבר, ז'אן לה רון 208
 דאפי, פ'ו 41
 דברי ימי פירנצה (מקיאווולי) 34
 דון, ג'ון 317, 21
 דוסטויבסקי, פיודור מיכאילוביץ' 145, 58
 דידרו, דני 208, 198, 39
 דיואי, ג'ון 189, 176-175
 דיונים (מקיאווולי) 38, 36, 34
 דיוקלטיאנוס 166
 דיסנט 11
 דיקנס, צ'רלס 146, 142
 דנטה אליגיירי 142-141, 130
 האו, ארווינג 11
 האחיים קרמזוב (דוסטויבסקי) 85
 האייק, פרידריך 245, 116-114, 87
 334, 275
 האמנה החברתית (רוסו) 032, 731

- האצ'ינס, רוברט מ' 13
 האצ'סון, פרנסיס 214
 הגל, גיאורג וילהלם פרידריך 147,
 256
 הובס, תומס 212, 214, 223, 235
 הודו 238, 285
 הולבר, פול אנרי דיטריך 198
 הולנד 218
 הופ, בוב 73
 הופקינס, ג'רלד מנלי 21
 הוק, סידני 14
 היטלר, אדולף 177
 היידגר, מרטין 42, 177, 324
 הלל 246
 הנקוק, ג'ון 53
 הנרי השמיני 30, 86
 הרדר, יוהן 53
 ואלאס, ג'ורג' 381
 ובלן, תורסטין 812
 ובר, מקס 114, 143, 246, 267
 ווד, גורדון 64
 וולטיר, פרנסואה מארי ארואה דה
 198, 208
 וולראס, ליאון 162
 וייט, ויליאם ה' הבן 28
 וייטנאם 174
 ויילד, אוסקר 130
 וילסון, וודרו 44, 191, 307
 ושינגטון, ג'ורג' 44-45, 199
 זוסטין (דה-סאד) 152
 זקס, מילטון 12
 חוזה ריו 300-301
 חינוכו של נסיך נוצרי (ארסמוס) 92
 טום ג'ונס (פילדינג) 251
 טוקוויל, אלקסיס דה 50, 223, 284
 טיוואן 803
 טיילר, גאס 51
 טיים 381
 טירגו, אן רובר ז'אק 45
 טקיטוס 03, 63
 טרוצקי, לב 9, 14, 18
 טרילינג, ליונל 14, 20-21, 129,
 139, 144
 טרקוב, אוסקר 31
 יום, דוד 819, 208, 112
 ישו 001, 501, 121, 326, 339, 341
 כנר על הגג (בוק והרניק) 85, 662
 לאבג'וי, ארתור א' 912
 לאסוול, הרולד 04
 לאסקי, מלווין ג' 21
 להמטרי, ז'ולייין אופריי דה 891
 לוואיס, ק"ס 251
 לוז, מרק 257-259, 261
 לוק, ג'ון 76, 101, 198, 208,
 215-216, 231, 284
 לוקס, קנת 257-259, 261
 לורנס, ד"ה 251
 לטווין, ויליאם 712
 לימבו, רש 221
 לינקולן, אברהם 44
 ליפסט, סימור מרטין 11, 68
 לנדס, דוד 12
 חדשות מן הפרנסוס (בוקאליני) 38

- לבין, ולדימיר איליץ' 9, 18, 45,
 105, 96
- מאו צהיטונג 54, 69, 95, 287, 308
 מאנדוויל, ברנאר דה 212-214,
 235, 223
- מדיסון, ג'יימס 47, 195
 מונטסקיה, שרל דה־סקונדה 132,
 482
- מוסוליני, בניטו 63
 מור, תומס 29-30, 85-86
 מורגן, אדמונד ס' 64
 המזרח התיכון 203
 מטינגלי, גארט 83
 מיילר, נורמן 19-20
 מיינקה, פרידריך 63
 מיל, ג'ון סטיוארט 249, 251, 261
 מירו, ג'ואן 471
 מלמן, סימור 21
 מלתוס, תומס רוברט 233-235,
 261, 250
- מנדרגולה (מקיאולי) 83
 מסה על טיבו ומשמעותו של המדע
 הכלכלי (רובינס) 252
 מסה על עקרון האוכלוסייה (מלתוס)
 332
- מסלו, אברהם 162
 מעבר לתרבות (טרילינג) 441
 המפלגה הרפובליקנית 191-192
 מקארתי, מרי 14
 מקגאוורן, ג'ורג' 72-73
 מקדונלד, דווייט 41
 מקולי, תומס בנינגטון 35, 38, 97
 מקיאולי, ניקולו 29-42
- מרה, ז'אן פול 199
 מרלו, כריסטופר 32
 מרקוזה, הרברט 95, 157
 מרקס, קרל 9, 18, 63, 96, 100,
 103, 105, 137, 147, 217-218,
 225, 243, 249, 256, 289
 מרשק, רוברט 4
 משל הדבורים (מאנדוויל) 212
- נאט"ו 124, 191
 נוזיק, רוברט 285
 נוק, אלברט ג'יי 116
 ניבור, ריינהולד 20-21
 ניו אינטרנשיונל 14
 ניו יורק טיימס 155, 325
 ניו יורקר 295
 ניומן, ג'ון הנרי, הקרדינל 109
 ניטשה, פרידריך 42, 156, 175,
 177, 323-324
 ניקסון, ריצ'רד 116-117
 הנסיך (מקיאולי) 29, 31, 35-36,
 38-39
- 'הנסיך' למקיאואלי ומבשריו
 (גילברט) 28
- סאד, דונאטיין אלפונס פרנסואה,
 המרקוז דה 31-32, 42, 152,
 162
- סארטר, ז'אן פול 100, 324
 סומוזה, אנסטאסיו 306
 סונטאג, סוזן 152, 157
 סטאלין, יוסף 8
 סטנדל, מארי אנרי בייל 278
 סיאיי־איי 17

- פון'מיזוס, לודביג 256
 פוריה, פרנסואה מארי שרל 81
 פידלר, לסלי 14
 פיין, תומס 336-335, 53
 פילדינג, הנרי 152, 146
 פיליפס, ויליאם 183, 14
 פיליפס, קווין 183
 פיקאסו, פבלו 174, 146, 100
 פרגוסון, אדם 210, 208, 198
 פרויד, זיגמונד 220, 134
 פרטין רוויו 15-14
 פריז 209
 פרסלי, אלביס 172

 צ'מברליין, וילט 73
 צרפת 331, 315, 77, 18

 קאבה, אטיין 91
 קאנט, עמנואל 214, 175
 קאפונה, אל 19
 קובה 92
 קומנטרי 20
 קונדורסה, אנטואן 208, 198, 54
 קונט, אוגוסט 284, 81
 קיינס, ג'ון מיינרד 261, 253-252
 קירקפטריק, ג'ין 302
 קלווין, ג'ון 223
 קלינטון, ביל 190, 188, 121
 קסטרו, פידל 45
 קסטרקאני, קסטרוצ'ו 33
 הקפיטל (מרקס) 225, 217
 קפלז, ה"ג 14
 קפקא, פרנץ 146
 קרופסי, ג'וזף 239, 222-221
- סין 308, 287, 96-95, 92, 69
 סינטרה, פרנץ 73
 סלון, אלפרד פ' 74
 סלזניק, פיליפ 12
 סמית, אדם 114, 108, 101, 56
 176, 170, 165-166, 132
 204-203, 198-197, 195, 178
 227-216, 214, 212-210, 208
 243, 241-236, 234-231, 229
 268, 162, 259, 257, 251-247
 338, 334-333, 284, 275-274
 סרז'יסט, לואי אנטואן ליאון 199
 סרסימון, קלוד אנרי דהרוברוי 81
 284, 147, 141
 ספנדר, סטיבן 17
 סקוט, וולטר 142
 הסתיירות התרבותיות של הקפיטליזם
 (בל) 140

 העולם השלישי 301
 עושר העמים (סמית) 195, 165
 229-228, 226-216, 214, 203
 -250, 247-246, 237, 233-232
 274, 263, 251
 על המהפכה (ארנדט) 45

 פאולוס 105
 פאונד, עזרא 174
 פאני היל (קלילנד) 162
 הפדרליסט (המילטון, מדיסון וג'יי)
 246, 212, 195, 60, 55, 47
 פויר, לואיס 68
 פולוק, פרדריק 40
 פולניי, מיכאל 138, 40

261, 251, 249, 243	ריקרדו, דוד	308	קרטר, ג'ימי
35	רנקה, ליאופולד פון	12	קריידר, לורנס
	השאח של איראן (ראה ריזא שאה פהלווי)	14	ראב, פיליפ
143	שומפטר, ג'וזף	161	ראבלה, פרנסואה
118, 85-84, 36	שטראוס, ליאו	141, 135	ראסין, ז'אן
135-134, 130,	שייקספיר, ויליאם	252	רובינס, ליונל
142-141		46	רובינס, קרוליין
15-14	שכטמן, מקס		רובספייר, מקסימיליאן פרנסואה
	שפטסברי, הלורד (אנתוני אשלי קופר)	199, 45	
216, 214, 198		246	רוברטסון, סר דניס ה'
39	שפינוזה, ברוך	117, 10, 8	רווולט, פרנקלין דלאנו
		14	רוזנברג, הרולד
249, 29	תומס אקווינס	8	רוזנברג, יוליוס
12, 10	תומס, נורמן	13	רוזנפלד, אייזק
30	תוקידידס		רוסו, ז'אן ז'אק
	תורת הרגשות המוסריים (סמית)	198, 137, 39,	
237, 226, 224, 221-218, 216		230-229	
338, 261, 248, 241		12	רוסי, פיטר
325, 152, 132	התנ"ך		ריזא שאה פהלווי
		304	רייגן, רונלד
		185, 117	ריצ'רדסון, סמואל
		146, 142	